

Frans Schröder - Oude en nieuwe muziek op 'oude' blaasinstrumenten

www.fransschroder.nl

Europese dansvormen in de 16e-eeuw

De volgende Europese 16e-eeuwse dansvormen staan hieronder kort beschreven: basse danse, tourdion of tordion, bergerette, branle, pavane, gaillarde, passamezzo en saltarello.

Basse danse

De *basse danse* (Italiaans *bassadanza*) is de belangrijkste hofdans gedurende de late Middeleeuwen en het begin van de 16e eeuw. De naam wijst op de laag bij de grond uitgevoerde danspassen, die een contrast vormen met de snellere springdansen. De dans werd uitgevoerd door paren met plechtige en deftige schuivende bewegingen. De nadans (bijvoorbeeld de *to(u)rdion* of *recoupe*) werd uitgevoerd met levendiger bewegingen en sprongen. De vroegst bekende muziek voor de *basse danse* dateert uit de 15e eeuw. Het melodische materiaal is gecentreerd rond een soort cantus firmus of tenor, waaromheen de andere partijen improviseerden. Elke noot van de tenor correspondeerde met één danspas en de melodie was vaak ontleend aan een bestaande bron. De maatsoort is meestal tweedelig, soms driedelig of een samenstelling van beide. Halverwege de 16e eeuw zijn nog *basse danses* voor meerstemmige ensembles gedrukt en uitgegeven, door bijvoorbeeld Jacques Moderne (ca. 1495/1500 – na 1562), Pierre Attaingnant (ca. 1494 – 1551/52) en Tielman Susato (ca. 1510/1515 - 1570 of later) en gebaseerd op chansons van componisten als Claudin de Sermisy (ca. 1490 – 1562) en Pierre Sandrin (fl. 1538 - ca. 1561).

Bronnen

– Jane Bellingham, *The Oxford Companion to Music*, augustus 2016; *The Oxford Dictionary of Music*, augustus 2016; *Grove Music Online*, augustus 2016.

Tourdion of tordion

De *tourdion* of *tordion* (Italiaans: *tordiglione*, *dordiglione*; Spaans: *turdión*) is een levendige 16e-eeuwse dans in driedelige maatsoort, populair als nadans van de *basse danse*. Thoinot Arbeau (1520 – 1595), *Orchésographie* (1589) beschrijft de *tourdion* als een dans zoals de *gaillarde*, maar lichter en sneller, omdat de de voeten dicht bij de grond werden gehouden. In de 16e-eeuw zijn tourdions voor meerstemmige ensembles uitgegeven en gedrukt door Jacques Moderne (ca. 1495/1500 – na 1562) en Pierre Attaingnant (ca. 1494 – 1551/52).

Bronnen

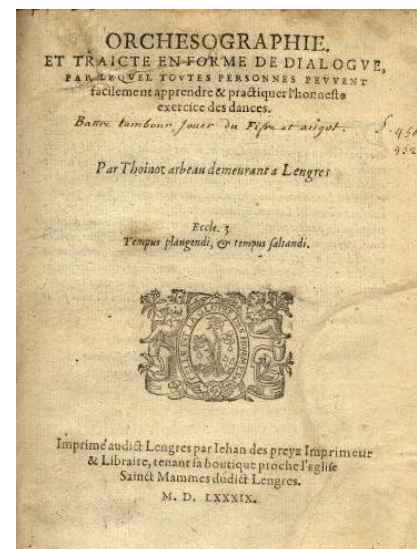
– Janet Halfyard, *The Oxford Companion to Music*, augustus 2016; *Grove Music Online*, augustus 2016.

Bergerette

In de 15e eeuw was de *bergerette* een Frans lied met een pastoraal thema, qua structuur verwant aan de *virelai* (amoureuus lied met reïrenen), maar met één strofe. De tekst van het lied werd op een bekende melodie gezongen.

De *Reverence*, een danspas in de basse danse. Uit: Thoinot Arbeau (1520 – 1595), *Orchésographie* (1589).

Titelblad van *Orchésographie* (1589).

Tielman Susato (ca. 1510/1515 - 1570 of later) publiceerde in zijn *Danserye (Het derde musyck boexken, 1551)* vier *bergerettes*; drie in driedelige en één in tweedelige maatsoort. De *bergerettes* gaan vergezeld met reprises in driedelige maatsoort en lijken verwant aan de *basse danse* met de nadans *tourdion* of *recoupe*.

Bronnen

– David Fallows, Grove Music Online, september 2016; The Oxford Companion to Music, september 2016.

Branle

Oorspronkelijk is de *branle* (ook: *bransle*; Italiaans: *brando*) een zijdelingse danspas in de *basse danse*. In de 16e eeuw werd de *branle* een populaire rondedans. Thoinot Arbeau (1520 – 1595) beschrijft in zijn *Orchésographie* (1589) vier hoofdvormen: de *branle simple* en *double* in tweedelig maatsoort; de *branle gai* in driedelige maatsoort en de *branle de Bourgogne* in een mengeling van maatsoorten. Er zijn veel regionale versies, zoals de *branle d'Écosse* (Schotse branle) en de *branle de Malte* (Maltese branle), die zoals de Italiaanse *brando* van de danser mimegebaren en gezichtsuitdrukkingen vraagt. De *branle* werd opgenomen in het repertoire van de hofdansen en met enthousiasme in Engeland uitgevoerd. Shakespeare noemt de *branle* in *Love's Labour's Lost*.

Bronnen

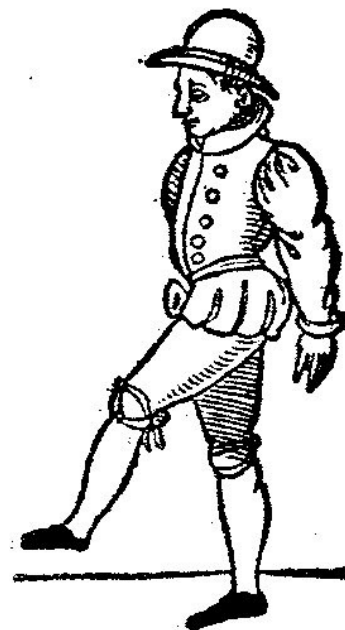
– Janet Halfyard, The Oxford Companion to Music, augustus 2016; Grove Music Online, augustus 2016.

Pavane

De *pavane* (Engels: *pavan*; Duits: *Paduana*; Italiaans: *pavana*, *padovana*) is een 16e- en 17e-eeuwse dans, waarschijnlijk ontstaan in Italië en genaamd naar de stad Padua. Thoinot Arbeau (1520 – 1595) beschrijft de *pavane* in zijn *Orchésographie* (1589) als een processiedans, statig van karakter, in tweedelige maatsoort met twee enkele stappen en een dubbele stap voorwaarts, gevolgd door de dezelfde reeks omgekeerd. Pavanes verschijnen in Duitse, Franse en Spaanse bronnen in de 20er- en 30er-jaren van de 16e-eeuw. De *pavane* was meestal gekoppeld met een andere, snellere dans, meestal in driedelige maatsoort en soms met thematische relaties met de pavane. In Italië was een *saltarello* de begeleidende dans, in Frankrijk en Engeland een *galliarde*. Kort na de bloeitijd stierf de pavane aan het eind van de 16e-eeuw als dans uit, hoewel het nog bleef voortbestaan als het eerste deel (*Paduana*) van de vroege 17e-eeuwse Duitse suite. Henry Purcell (1659 – 1695) schreef enkele pavanes. Verschillende latere componisten schreven stukken genaamd pavane. De meest bekende is de *Pavane pour une infante défunte* van Maurice Ravel (1875 – 1937).

Bronnen

– Wendy Thompson en Lalage Cochrane, The Oxford Companion to Music, september 2016; The Oxford Dictionary of Music, augustus 2016; Grove Music Online, augustus 2016.

De *Greve gaulche*, een danspas in de *galliarde*. Uit: *Orchésographie*, 1589.

Galliarde

De *galliarde* (Engels: *galliard*; Italiaans: *gagliarda*; Spaans: *gallarda*) is een levendige dans van Italiaanse origine, populair tijdens de 16e- en 17e-eeuw. Het is een uit secties bestaande dans sterk lijkend op de *saltarello* en de *tourdion*, met een vijfstappenpatroon in een driedelig of samengesteld tweedelige maatsoort. Maten met hemiola's komen veel voor, met name bij cadenzen. De *galliarde* was gewoonlijk gepaard aan de *pavane*, met de *galliarde* als de nadans. Beide dansen gebruikten meestal hetzelfde melodisch materiaal. De *galliarde* was ook populair in theatrale uitvoeringen, zoals in Franse balletten, Engelse *masques* en Italiaanse *intermedi*. De eerste *galliardes* zijn in 1530 in druk uitgegeven door Pierre Attaingnant (ca. 1494 – 1551/52). Net als de *pavane* bleef de *galliarde* tot in de tweede helft van de 17e-eeuw gebruikt worden in Italië, Frankrijk, Duitsland en Engeland.

Bronnen

- Wendy Thompson en Jane Bellingham, *The Oxford Companion to Music*, september 2016; Grove Music Online, september 2016.

Passamezzo

De *passamezzo* is een Italiaanse dans uit de 16e- en 17e-eeuw, gelijkvormig aan, maar sneller dan de *pavane* en als de pavane in tweedelige maatsoort. Zijn naam is waarschijnlijk afgeleid van *passo e mezzo*, een stap en een half. De eerste passamezzo's zijn in 1536 en 1540 in Duitsland gepubliceerd in luitboeken door Hans Neusidler (ca. 1508/9 - 1563).

Bronnen

- *The Oxford Companion to Music*, september 2016; Grove Music Online, september 2016.

Saltarello

De *saltarello* is een levendige dans van Spaanse en Italiaanse herkomst. Ze wordt gekarakteriseerd door driedelige maatsoort en springende bewegingen die onderdeel uitmaken van de danspassen. In de 16e-eeuw is de *saltarello* vaak de nadans van een *pavane* of *passamezzo*, waarbij de muziek vaak niet te onderscheiden is van de *gaillarde*.

Bronnen

- *The Oxford Companion to Music*, september 2016; Grove Music Online, september 2016.

De *Capriol*, een danspas in de *gaillarde*. Uit: *Orchésographie*, 1589.

Frans Schröder, Delft, september 2016; 29-3-2018.